

БОЖИЯТА БЛАГОДАТ И ЧОВЕШКАТА СВОБОДА

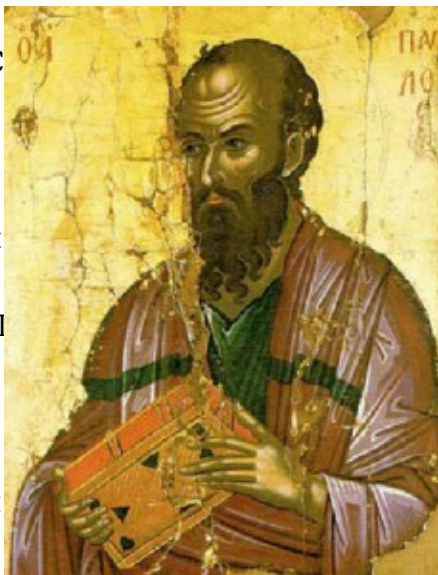
Господ Иисус Христос е направил всичко необходимо за спасението на всички хора. Мнозина обаче не могат да излязат от своето повредено състояние и да се спасят. Пречат им и странични нравствено неблагоприятни явления, които още повече преграждат за грешника пътя към спасението.

„Човешката душа, оставена сама на себе си, е толкова слаба, че щом духът на злобата я нападне, или чувствените пожелания поискат за себе си удовлетворение, тя трудно може да им се противи; бива поробена от тях и след това не може да възвърне първоначалното си състояние“ – казва св. Антоний Велики. От това е видно, че за да започне да живее християнски живот, човек се нуждае от особеното подбуждащо или призоваващо действие на Божията благодат. *„Както сухата земя, като не получава влага, не принася плод, така и ние, които сме били преди изсъхнали дървета, никога не бихме могли да принесем плодове в живота без благодатния дъжд свише... Затова ни е необходима Божията роса, за да не изгорим и да не останем безплодни“* – пише св. Иринеи Лионски.

Под благодат в широкия смисъл на думата може да се разбира всяка Божия милост, дарувана от Бога на човека без заслуги от негова страна, а в тесния смисъл на думата под благодат се разбира тази спасителна Божия сила, която се преподава предимно в църковните тайнства и се проявява в многообразните дарове на Светия Дух. Според Православната енциклопедия благодатта е нетварна Божествена сила, в която Бог явява Себе Си на човека, а човекът с нейна помощ преодолява в себе си греховното начало и достига състояние на обожение.

В староеврейския език, езика на Стария Завет, на думата „благодат“ съответства думана гел. В своето първоначално значение тя посочва свойства на предмети, възбуждащи у хората чувства на естетическо удоволствие и удовлетворение. Пример за такава употреба на думата гел виждаме кн. Еклисиаст 10:12: *„Думи от уста на мъдрец са благодат“*, т.е. думите на мъдрия човек доставят удовлетворение на слушащия. Когато тази дума определя човешките взаимоотношения или отношението на Бога към човека, тя обикновено изразява разположение, благоволение, милост, оказвани един на друг (*„И Саул прати да кажат на Иесея: нека Давид служи при мене, понеже намери благоволение в очите ми“* – 1 Цар. 16:22) или проявявани от Бога към ветхозаветните праведници (напр. кн. Битие 6:8: *„Ной намери благодат пред очите на Господа Бога“*).

В Новия Завет думата „благодат“ се използва преди всичко за изразяване на отношенията на Бога към човека, в този случай тя може да има двояк смисъл. Най-напред, тази дума може да се употреби за означаване на Божествено свойство. В този случай благодатта трудно може да се отличи от такива Божии свойства като благост и любов. Повече от всичко благодатта се доближава до понятието „милост“, т.е. изразява любовта Божия към падналото човечество. В 1 Петр. 5:10 Бог се нарича „Бог на всяка благодат“. У ап. Павел четем: *„Бог е силен да умножи у нас всяка благодат“* (2 Кор. 9:8), т.е. с тази дума е означена цялата пълнота на духовните дарове, която Бог съобщава на човека. У ап. Павел същата дума може да означава Божията милост към падналото човечество, явена в делото на Изкуплението, напр. в Тит 2:11: *„Защото се яви Божията благодат, спасителна за всички човеци“*.

На второ място, думата „благодат“ може да означава пълнота на Божията любов и милост, изявена в Изкуплението и изливаща се върху хората под формата на жива и действена сила. Когато става дума за благодатта във втория смисъл, т.е. като Божествена сила, действаща на човека и в човека, думата „благодат“ често се заменя от думата, която буквално означава „сила“. Малко преди Възнесението Господ казал на учениците Си: *„Ще приемате сила, кога влезе върху ви Дух Светий“* (Деян. 1:8).

В учението на ап. Павел благодат в тесния смисъл на думата е някаква сила, която живее и действа в човека: *„Той (Бог) ми рече: стига ти Моята благодат; защото силата Ми се в немощ проявява“* (2 Кор. 12:9); *„Неговата благодат в мене не беше напразно, а повече от всички тях се потрудох – ала не аз, а Божията благодат, която е с мене“* (1 Кор. 15:10).

Учението на Откровението за Божествената благодат в тесен смисъл, т.е. като сила, освещаваща и спасяваща човека, се свежда към следващите основни положения:

1. **благодатта е особена нетварна Божествена сила;**
2. **тази сила достига до нас в Ипостаса на Светия Дух, затова в Преданието често се нарича сила на Духа Светаго, макар да принадлежи в равна степен на всички Лица на Пресветата Троица;**
3. **тази сила ни се дарува в следствие на изкупителния подвиг на Иисус Христос;**
4. **благодатта усвоява за нас плодовете на изкупителния подвиг с вътрешно**

тайнствено действие върху природата на човека;

- 5. благодатта действа съвместно с естествените сили и способности на човешката природа;**
- 6. благодатта не е магическо допълнение към способностите и дарованията на човека, тя не променя същността на човешката природа, а преобразява начина ѝ на съществуване.**

Благодатта може да се раздели на два основни вида: всеобща или промислителна и благодат чисто църковна или евангелска.

Всеобщата благодат в богословската литература често се нарича предваряща или просвещаваща. В Посланието на източните патриарси за православната вяра за тази благодат е казано следното: „тя е подобна на светлина, просвещаваща ходещите в тъмнина, тя указва пътя, подпомага търсещите я, а не противящите ѝ се, доставя им познание за Божествената истина, учи ги да правят добро, угодно на Бога. Предварящата или всеобщата благодат действа чрез общия Божи промисъл, затова понякога я наричат още промислителна благодат.

Какви са действията на предварящата благодат върху човека? Първото ѝ действие е призоваването на човека към спасение: призив към покаяние чрез осъзнаване на греховността ни и желание да се освободим от живеещото в нас зло и призив към вяра в Христос като Изкупител, взел върху Си греховете на света и поради това способен да избави всички от греха и да ги спаси; и вярата в Христос като възплъщение на абсолютното Добро, което трябва да бъде осъществено и в живота на всеки човек.

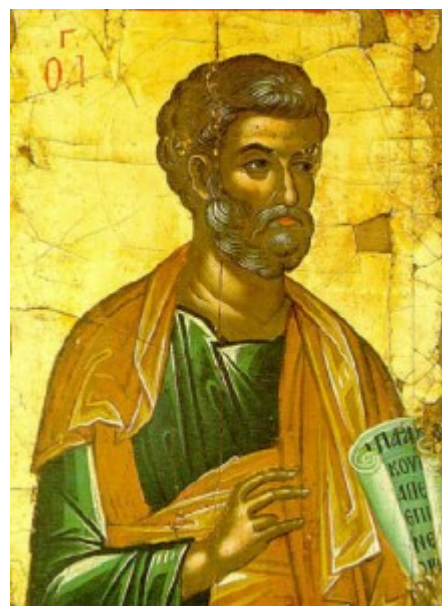
Второто действие на предварящата благодат е обръщането. Обръщането е преди всичко осъзнаване на човека на неговата вина пред Бога за греховността му и невъзможността да излезе от греховното състояние, отвращаването от злото и желание да се изправи. Всичко това може да се нарече с една дума – покаяние. Покаянието, от една страна, а от друга – живата и действена вяра в Евангелието, изразяваща се в преданост на Христос и в желанието да Го последваш, се нарича „вътрешно, субективно обръщане“. След това вътрешно обръщане Божията благодат извършва и „външното обръщане“ в тайнството Кръщение.

Съединяването на човека с Бога в тайнството Кръщение също се извършва от предварящата благодат. Чрез Кръщението предварящата благодат въвежда човека в Църквата и с това нейното действие свършва. Предварящата благодат носи всеобщ характер, нейн приемник е особената благодат, която действа само в Църквата и достъп, до която човек получава в тайнството Кръщение.

Различават се два вида църковна или евангелска благодат: оправдаваща и благодат, съхраняваща и възраждаща духовния живот. В Посланието на източните патриарси за оправдаващата благодат е казано: „*Съдействайки, укрепвайки и постепенно усъвършенствайки (вярващите) в любовта Божия, оправдава ги и ги предразполага към спасение*“. Различават се два вида действия на оправдаващата благодат: оправдание и освещение. Различаването на тези две действия е доста условно, защото може да се каже, че Бог оправдава, освещавайки, и освещава, оправдавайки. Впрочем различието между оправдание и освещение има основание в Священото Писание. Така, в 1 Кор. 6:11 е казано, че повярвалите в Христос и кръстилите се са се осветили и оправдали в името на нашия Господ

Иисус Христос. По такъв начин ап. Павел различава тези две действия: освещение и оправдание.

Източното богословие разбира оправданието като съобщаване на човека Христовата праведност. С това действие благодатта Божия сменя осъждането за греховете. Човек се очисти от греховете и неговата природа се възстановява в нейната цялостност. Оправданието се съпровожда с освещение, т.е. съобщаване на човека реалната святост, приобщаването му към цялата пълнота на живота в Христос. Ап. Петър в първата си проповед на Петдесетница казва: *„Всеки от вас да се кръсти в името на Иисуса Христа, за прошка на греховете; и ще приеме дара на Светаго Духа“* (Деян 2:38). В кръщението човек получава свобода от греха само по принцип, а не в действителност. Стихията на греха, макар и в отслабен вид, все пак остава в сферата на личния живот на християнина в качеството на изкушаващо го начало. Благодатта сама по себе си не може да унищожи придобитите от човека греховни навици, тъй като те се намират в областта на индивидуалната свобода на човека, неприкосновена за благодатта. Но свободната воля на човека може да им противостои с помощта на благодатта в случаите, когато те се втурват в сферата на съзнателната дейност. В Кръщението човек се приобщава към Божиата святост, обективно му се дарува святост, за това му е нужна помощ отвън. Такава помощ се съобщава на човека при действието на другия вид благодат, която се нарича благодат, съхраняваща и възраждаща духовния живот.

Какви са действията на тази благодат? Първо, подпомагане в борбата с греха, укрепване нашата лична воля в нейната насоченост към доброто и второ, усвояване от нас на праведността и светостта Христови, получени при кръщението.

Свещеното Писание говори, че желанието за спасение и изпълнението на това желание зависят от помощта на укрепващата и одухотворяващата ни благодат: *„Бог е, Който ви прави и да искате, и да действувате според благата Му воля“* (Филип. 2:13). В посланието до Римляни се казва, че Бог ни помага в борбата с греховната разслабеност, *„защото не знаем за какво да се помолим, както трябва, но Сам Духът ходатайствува за нас с неизказани въздишки“* (Рим. 8:26). За това, че именно Бог възраства в нас духовния живот, се говори в първото послание до Коринтяни: *„Аз насадих, Аполос полива, ала Бог направи да израсте; тъй че нито който седи е нещо, нито който полива, а всичко е Бог, Който прави да расте“* (1 Кор. 3:6-7). Трудовете на човека в най-добрия случай създават някакви условия, необходими за възрастване на духовния живот, а самото възрастване се извършва от Бога.

Какъв е православният възглед за съотношението между благодатта и свободата? В Преданието на Източната Църква винаги се е утвърждавала синергията на Божествената благодат и свободата на човека: *„Ние сме съработници на Бога“* (1 Кор. 3:9). Св. Теофан Затворник казва: *„Човек извършва делото на своето спасение с помощта на Божиата благодат“*. За източните отци благодатта не е нещо външно, придадено отвън на човешкото

естество, тя е вкоренена в самия акт на сътворението на човешката природа. Според тях благодатта и човешката свобода се проявяват едновременно и са немислими една без друга. Благодатта Божия се проявява в немоцта на нашето естество, без сподавяне или отстраняване на нашите естествени сили. Разбира се, благодатта преобладава в делото на спасението, но това никак не умалява значението на човешката свобода.

За по-добро разбиране на проблема за съотношението между благодатта и свободата е необходимо да се изясни по-точно самото понятие за свобода. Най-напред под свобода ние разбираме формалната свобода, т.е. свободата на избор между няколко възможности, в това число избора между добро и зло. На второ място ние говорим за нравствена свобода, под която се разбира възможността да следваш своя избор и да реализираш това, което си избрал. Тази възможност у човека винаги е ограничена, греховният мир и нашето паднало естество по най-различни начини ограничават нашата свобода. За тази несвобода на човека говори св. ап. Павел: *„Желание за добро има у мене, но да го върша не намирам сили, защото не доброто, което искам, правя, а злото, което не искам, него върша.“* (Рим. 7:18-19). Именно тази свобода имал предвид Господ Иисус Христос, когато казвал: *„Познай истината, и истината ще ви направи свободни“* (Иоан 8:32). Когато ние казваме, че благодатта не премахва човешката свобода, имаме предвид формалната свобода. Благодатта не премахва формалната свобода, тя само способства за реализация на нашия избор, укрепява човека, помага му да се движи в избраната посока или, обратното, затормозява неговата дейност, ако изборът се окаже неправилен, несъответстващ на волята Божия.

Каква е ролята на човешката свобода в делото на спасението? В насочеността на човешката воля към Бога и в откриване на сърцето за приемане на благодатта. Господ казва: *„Ето, стоя пред вратата и хлопам: ако някой чуе гласа Ми и отвори вратата, ще вляза при него и ще вечерям с него, и той с Мене“* (Откр. 3:20). За това говори преп. Макарий Египетски: *„Човешката воля е съществено условие; ако няма воля, Сам Бог нищо не прави, макар и да може, по Своята свобода“*. Същото учи св. Иоан Златоуст: *„Благодатта, макар и благодат, спасява пожелалите, а не тези, които не я искат и се отвращават от нея, постоянно воюват против нея и ѝ се противят“*. Благодатта не е сила, която действа безпрепятствено в човека.

Източните св. отци утвърждават, че човек може свободно да направлява своята воля въпреки благодатта. Тази мисъл намира потвърждение в Священото Писание. Така, напр. първомъченикът архидякон Стефан обвинява иудеите: *„Вие всякога се противите на Светия Дух, както бащите ви, тъй и вие“* (Деян. 7:51). Ап. Павел предупреждава: *„кога чуете гласа Му (на Светия Дух), да не ожесточите сърцата си“* (Евр. 3:7-8), т.е. човек може в отговор на отправения към него Божи призив да ожесточи сърцето си. Пример за това, че благодатта не премахва човешката свобода, е Христовата проповед, която не всички охотно приемали. Напр. жителите на галилейските градове, не се покаяха, въпреки всички усилия на Спасителя.

Благодатта – това е присъствие на Бога в нас, и то изисква от наша страна непрестанни усилия. Според степента на нашия подвиг благодатта все повече и повече се разкрива в нас. За необходимостта от подвиг, от усилия от страна на човека в делото на спасението многократно се говори в Священото Писание. Сам Господ казва: *„Царството небесно бива насилвано, и насилници го грабят“* (Мат. 11:12). За синергията между Божествената благодат и човешките

усилия говори ап. Павел: *„Със страх и трепет вършете вашето спасение, защото Бог е, Който ви прави да искате, и да действувате според благата Му воля“* (Филип. 2:12-13). Ако липсват такива усилия от страна на човека, то благодатта не ще принесе плод и може да се окаже напразна. Ап. Павел увещава коринтяни: *„Ние ви молим, да не приемате напразно благодатта Божия“* (2 Кор. 6:1).

Ако човек води неподобаващ начин на живот, благодатта Божия си тръгва от него, човекът със своята греховност като че ли изтласква от себе си Бога. Благодатта Божия се дава на човека не безусловно, а в зависимост от неговия начин на живот.

Автор: Свещ. Йоан Карамихалев

Източник: Записки по Православна християнска етика